
OSVRT NA PRAVNIČKU MISIJU DR LUJA VOJNOVIĆA U CRNOJ GORI

Mladen Vukčević
Ivan Vukčević

The paper deals with the segments of the juridical mission of Lujo Vojnović in Montenegro.

In this context, we have presented his life path, professional preferences, and his contribution in shaping the legal system of the contemporary Montenegrin state.

Two examples of Vojnović's juridical accomplishments reflect the basics of his approach in regulating procedural and organizational legislation, convergence in the case law as well as in implementation of fundamental principles and exercise of judicial power.

Svijet i zakoni u njemu nijesu ništa drugo nego sklad matematskih veličina i odnosa. Čovjek, svojim nesavršenstvom, unosi u taj svijet nered i kaos.

Ali je čovjeku svojstvena i težnja za savršenstvom, to jest za redom i skladom, i zbog toga on stalno nastoji da se podigne do matematskih zakona.

Ljudski rod osuđen je na neprestanu borbu, na remećenje savršenstva, matematskog i na težnju ka njemu. U tome je sva njegova nesreća i sreća.

M. Đilas, *Besudna zemlja*, Podgorica, 2014, str. 241.

Skica životopisa

Procesi nastanka modernih država sačinjeni su od različitih činilaca, odnosa, radnji i društvenih okolnosti a rezultiraju ustanovljenjem institucija, koje oblikuju pojedinci dajući im

pečat svojih vizija, projekata, političkih opredjeljenja, ponekad i svojih zabluda. U tim procesima nezaobilazna je uloga, kako državnika koji osmišljavaju reforme, tako i stručnjaka koji ih svojim znanjem projektuju i pretaču iz „prave“ u „pravnu“ stvarnost.

Usljed nedovoljnosti sopstvenih kadrovskih resursa malim zemljama, posebno na ovim prostorima, skoro se kao imperativ nameće angažovanje „učenih izvanjaca“, koji bi ubrzali procese ukupne modernizacije društva. Ovo je bilo od posebnog značaja u oblasti stvaranja i primjene prava, kao preduslova efikasnog funkcionisanja države. U toj oblasti upečatljiv je doprinos koji su izgradnji crnogorskog pravnog sistema, a posebno sudstva, dali školovani pravници iz drugih sredina.

Kolosalno Bogišićevo djelo i doprinos crnogorskoj pravnoj kulturi, u istorijskopravnoj nauci je gotovo zasjenilo domete nekih drugih pravnih stvaralaca, među kojima se izdvajaju: dr Ignjat (Ignjacija) Bakotić¹, dr Lujo Bakotić², i posebno dr Lujo Vojnović.

Zajedničko za ove doktore prava jeste da potiču iz Dalmacije, da su se deklarirali kao Srbi – katolici, da su gimnazijsko

¹ Dr Ignjat (Ignjacija) Bakotić rođen je u Kaštel Gomilici 1835. godine. Gimnaziju je završio u Splitu a Pravni fakultet u Padovi. Bio je prvi predsjednik Velikog suda u Knjaževini Crnoj Gori, imenovan ukazom Knjaza Nikole. Ovu dužnost vršio je do 12. 04. 1903. godine kada mu je usljed zabrane austrijskih vlasti onemogućen dalji angažman u Crnoj Gori. Autor je više radova među kojima se izdvaja *I partiti in Dalmazia* objavljen 1861. godine u Splitu.

² Dr Lujo Bakotić rođen je u Senju, kao dijete Ignjata Bakotića i Adele markize Gravisi. Poslije završenih studija nastavio je porodičnu tradiciju bavljenja advokaturom, a njegov javni angažman obilježilo je i obavljanje poslaničke funkcije u Dalmatinskom saboru. U crnogorskoj „državnoj službi“ bio je angažovan u vrijeme „reformnog doba“ tj. oblikovanja Nikoljdanskih reformi 1902. godine. U toku 1913. godine odlazi u Srbiju, a osim u toj zemlji, u toku I svjetskog rata boravi u Francuskoj i Italiji, da bi nešto kasnije postao sekretar (srpskog) poslanstva u Vatikanu. Tokom službovanja u Svetoj stolici

obrazovanje sticali u Splitu, studije prava izučavali u zapadnom civilizacijskom krugu – Zagrebu, Padovi, Beču i Gracu. Bili su advokati, pravnici-praktičari, visoki državni zvaničnici, sudije, ministri, diplomate, ali su, osim pravnih disciplina, bili prepoznati po historiografskim studijama, ogledima iz književnosti, kao i brojnim radovima i istupima u kojima su reljefno predočavali aktuelne društvene pojave i procese.

Dr Lujo Vojnović rođen je 1864. godine u Splitu. Njegov otac Konstantin Vojnović, rođen 1832. godine u Herceg Novom, bio je advokat u Dubrovniku, kasnije profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu i član JAZU, a stariji brat Ivo bio je istaknuti književnik i prvi hrvatski moderni dramski pisac. Lujo Vojnović je u rodnom gradu završio osnovnu školu, dok je srednjoškolsko obrazovanje sticao u Splitu, Dubrovniku i Zagrebu. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a doktorat prava stekao je 1892. godine u Gracu.

Profesionalnu karijeru počeo je kao sudski činovnik u Zagrebu, Sarajevu i Trstu (1886–1889), a advokaturom se bavio u Dubrovniku (1894–1896). Tokom 1896. godine dolazi u Crnu Goru, gdje biva imenovan za sekretara Knjaza Nikole. Dužnost ministra pravde³ u Knjaževini Crnoj Gori obavljao je od 1899.

učestvuje u izradi konkordata između Srbije i Vatikana. Nakon stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca postaje poslanik te države u Vatikanu (1920–1923). Osim pomenutih, obavljao je i brojne druge dužnosti u diplomatskoj službi, zaključno sa diplomatskim mandatom u Moskvi, nakon čega je penzionisan 1935. godine. Bio je poliglota i svestrano obrazovana ličnost. Njegova najpoznatija djela su: Dalmatinsko pitanje (1915); Srbi u Dalmaciji (1939); prevod Biblije (Stari i Novi zavjet); prevod Justinijanovih Institucija, a 1936. godine objavio je i Rečnik srpskohrvatskog jezika. Umro je u Beogradu 1941. godine.

³ U dokumentima se navodi i da je L. Vojnović obavljao dužnost „upravitelja Ministarstva pravde“ i „vršioca dužnosti ministra pravde“ (B. Pavićević, R.

do 1903. godine, gdje je učestvovao u izradi zakona kojima su izvršene tzv. Nikoljdanske reforme. Takođe, tokom 1901. i 1902. godine bio je opunomoćeni poslanik Crne Gore u Vatikanu. Za taj period vezuje se i njegov neposredan angažman na rješavanju problema oko promjene statusa Zavoda sv. Jeronima u Rimu.⁴ U njegovoj biografiji stoji i podatak da je od 1904. do 1906. godine bio „guverner kraljevića Aleksandra“, da bi nakon toga bio u službi bugarskog kralja Ferdinanda. Poslije boravka u Srbiji, vratio se u crnogorsku državnu službu 1912. godine, gdje je obavljao dužnost „šefa kabineta kancelarije Kralja Nikole“.⁵

Autor je više knjiga od kojih su najznačajnije: *Dubrovnik i Osmansko carstvo (1365–1482)*, izdate 1898. godine; *Pad Dubrovnika I–II (1797–1815)*, izdate 1908. godine, *Istorija Dalmacije* izdata 1935. godine, kao i velikog broja radova iz oblasti prava, istorije, politike i književnosti.

O Vojnovićevoj kompetentnosti i povjerenju koje je uživao kao „izvanjac“, svjedoči i to što je bio crnogorski delegat na Londonskoj konferenciji (1913–1914),⁶ kao i akreditovani zastupnik

Raspopović, *Pravni izvori i politički akti od značaja za istoriju državnosti Crne Gore*, knjiga II, Podgorica, 1998, str. 501, 503, 564.

⁴ O načinu rješavanja ovog problema svjedoče smjernice koje je ovim povodom Vojnoviću i Barskom arcibiskupu 26. oktobra 1901. godine uputio vojvoda Gavro Vuković, ministar inostranih djela Knjaževine Crne Gore (izvor: Hrvatski državni arhiv, Fond obitelji Vojnović, kutija 34, 35.

⁵ S. Stanojević, *Narodna enciklopedija iz 1924. godine* (drugo fototipsko izdanje), Novi Sad, 2001, str. 403.

⁶ Pored Vojnovića, na mirovnim pregovorima u Londonu Crnu Goru su, na osnovu zaključka ministarske sjednice od 6. novembra 1912. godine, predstavljali Lazar Mijušković i Jovo Popović, a osnovni cilj njihovog učešća bio je rješavanje „pitanja Skadra“. Detaljnije u: R. Raspopović, *Diplomatija Crne Gore 1711–1918*, Podgorica – Beograd, 1996, str. 385, 561.

Crne Gore u misiji uspostavljenoj pri britanskoj vladi. Njegovo učešće na Londonskoj konferenciji predstavlja svojevrsan diplomatski prvijenac i iskorak Crne Gore u okviru multilateralne diplomatije budući da je tada po prvi put imala sopstvene predstavnike t. j. da je nijesu zastupale diplomate drugih država.⁷

Nakon toga, obnašao je visoke dužnosti i u Kraljevini Srbiji. Preciznije, u periodu 1915–1919. bio je njen diplomata u Rimu i Parizu. U to vrijeme objavio je više radova koji se odnose na pitanja južnoslovenskog ujedinjenja i druge teme koje se odnose na planove o državnim prekomponovanjima na balkanskim prostorima. Godine 1929-te postavljen je za predstavnika Kraljevine Jugoslavije u jednom od instituta koji je djelovao u okviru Društva naroda. U vrijeme Drugog svjetskog rata živio je u Zagrebu, bavio se publicistikom i prevodjenjem. U tom gradu je i preminuo 1951. godine, a sahranjen je u porodičnoj grobnici na Mihajlu, u Dubrovniku.

U crnogorskoj istorijskopravnoj literaturi podaci o ovom autoru su sadržani u šturim biografskim odrednicama, ili su na nivou prikaza prilikom obrade drugih tema. U enciklopedijskim izdanjima iz različitih perioda jugoslovenskog zajedništva život i djelo ovog pravnika obrađeni su neujednačeno, a u nekima je izostavljen dio njegovog profesionalnog angažmana koji se odnosi na Crnu Goru.⁸ U jugoslovenskoj međuratnoj

⁷ Tako su ruske diplomate zastupale interese Knjaževine Crne Gore na Haškoj mirovnoj konferenciji 1899. i 1907. godine, kao i na Ženevskoj konferenciji 1906. godine na kojoj je usvojena Konvencija o poboljšanju sudbine ranjenika i bolesnika u vojsci za vrijeme rata. Osim ruskih, Crnu Goru su na međunarodnim konferencijama do 1913. godine zastupale i austrijske diplomate. Opširnije: D. Vuković, *Sa bojnog polja u multilateralu*, Komuna (časopis za lokalnu samoupravu njegovanje baštine Crne Gore, br. 15/2015, str. 364.

⁸ U *Narodnoj enciklopediji* S. Stanojevića iz 1924. godine, dati su detaljniji podaci o L. Vojnoviću. *Mala enciklopedija*, Prosveta (Beograd, 1970) daje

periodici koja se odnosi na državnopravni život Crne Gore nalazimo polemičke iskaze o Vojnovićevoj ulozi u nastajanju „jugoslovenske ideje“ i različita shvatanja o njegovom profesionalnim djelovanju na relaciji austrijske vlasti – crnogorski dvor. Ona sežu od ocjena da ga „njegove intelektualne sposobnosti lišavaju svake odgovornosti pred društvom i moralnim zakonima, i da on smije da čini sve što mu padne na um, da bi sebi učinio život udobnijim i prijatnijim, izbjegavajući jedino neposredne sukobe sa kaznenim zakonom“,⁹ preko Krležinih opaski o „grofu Vojnoviću“ objavljenim u „Književnoj republici“, pa do navoda da je Vojnović bio „austrijski čovjek“ na crnogorskom dvoru. Njegovi pravnički i ukupni intelektualni dometi zato su često bili zasjenjeni brojnim ocjenama savremenika o njegovom karijerizmu i političkoj prevrtljivosti, koja je proisticala iz neostvarenih ambicija projektovanih znatno više od toga da bude nečiji „prvi saradnik“. Zato ga u istoriografskoj literaturi označavaju i kao „figuru politike“, a ne kao „političku figuru“.¹⁰

Ipak, bez obzira na političku i drugu kontroverznost ostaje činjenica da je njegov životopis svjedočanstvo o oblikovanjima različitih državnopravnih kolektiviteta na ovim prostorima, o uticajima velikih sila i nacionalnih pokreta, o dvorskim i drugim intrigama, o ljudskim sudbinama koje su se prelamale u tim vremenima. Svjedočanstvo je i o njegovim ličnim i političkim izborima, o službi na evropskim dvorovima, ali i veličanju „nove vlasti“ po završetku II svjetskog rata.

osnovne podatke o L. Vojnoviću, ali bez naznaka o njegovom radu u Knjaževini Crnoj Gori.

⁹ Crna Gora i Crnogorci u „Novoj Evropi“, Podgorica, 2005, str. 113.

¹⁰ Z. Grijak, S. Ćosić, *Figure politike – Lujo Vojnović i Robert William Seton – Watson*, Zagreb, 2012.

Predmet ovog rada je prevashodno onaj dio Vojnovićevog profesionalnog angažmana koji se odnosi na Crnu Goru, preciznije, osvrt na dva akta koja ilustruju njegov doprinos uobličavanju crnogorskog pravnog sistema na novim osnovama.

Dva akta o modernizaciji sudske vlasti

Jedna od pretpostavki stvaranja crnogorske novovjekovne države bilo je ustanovljavanje moderne sudske vlasti. Ona je, do oblikovanja posebnih i stalnih sudskih institucija, vršena na način u kome su dominantnu ulogu imali šef države i drugi državni zvaničnici. Sudilo se u pojednostavljenom postupku, bez potrebe obrazlaganja odluka i bez postojanja organizacionih, prostornih i kadrovskih uslova koji odlikuju moderni sud. U to doba U Crnoj Gori ne postoji podjela vlasti kao izveden koncept, već „vladati znači suditi“, a mjera učesća u vršenju sudske funkcije često je bila ekvivalent za vrednovanje uticajnosti pojedinaca koji su obnašali državne funkcije. Sve je to uticalo na pojave pravne nesigurnosti, povrede načela nezavisnosti i samostalnosti suda i sudija, na pretjerano parničenje i sl. o čemu su pisali brojni savremenici i učesnici u vršenju sudijske funkcije, a posebno je reljefno u svojim memoarima to oslikao vojvoda Gavro Vuković, prvi crnogorski diplomirani pravnik.

Imajući to u vidu mogu se pretpostaviti okolnosti i složenost pravnog rebusa koji je u svom radu trebao razrješavati Lujo Vojnović. Vrijeme u kome je Vojnović vršio značajne dužnosti u Crnoj Gori jeste ono u kome je, nakon sticanja međunarodnopravnog priznanja (1878), značajno povećan broj zakonskih i podzakonskih pravnih akata. To je i vrijeme poslije usvajanja Opšteg imovinskog zakonika (1888) koji je bio „*svojevrсна zastava* pod kojom se vodila borba da se u pravni poredak, u pravnu svijest, u usmjerenost i ponašanje sudova i

svih državnih i drugih institucija, u *duh države*, unese suština njegovih istaknutih i drugih načela, suština građanske kulture i svijesti u njemu iskazanih¹¹.

U to doba traje i Bogišićev mandat ministra pravde u Knjaževini Crnoj Gori (1893–1899) koji će obilježiti ustanovljenje početnih standarda u funkcionisanju modernog pravosuđa u Crnoj Gori, a kasnije i zaokruženje „reformnog doba“, koje je finalizirano usvajanjem više materijalnih i procesnih zakona koji se odnose na sudsku vlast.

Odabir Knjaza Nikole da poslije Bogišića nit njegove pravničke misije nastave dr Lujo Vojnović i drugi istaknuti pravници pokazuje državničku odgovornost za vršenje sudske vlasti. Izbor Vojnovića, kao i ranije Bogišića, svjedoči da je birao one istaknute pravnike koji su i prije dolaska na Cetinje bili upućeni u crnogorski pravni život i njegovu tradiciju, što im je bilo olakšano geografskom i etničkom bliskošću, kao i odsustvom jezičke barijere.

Pokazuje i razumijevanje da je to način da Crne Gora postane dio tadašnjeg evropskog pravnog prostora, i šire, dio zajednice država koje imaju organizaciju vlasti, mehanizme i postupke u njenom vršenju koji će biti prethodnica u pretvaranju podanika u građanina, što će biti zaokruženo donošenjem Ustava iz 1905. godine. U tom cilju, brojni akti u čijem je donošenju Vojnović učestvovao imali su ne samo (pod)ustavni i (pred)ustavni, već i suštinski, ustavni karakter u materijalnom smislu. To je bilo od posebnog značaja i stoga što je u Crnoj Gori toga doba, na različite načine, bilo slučajeva neposrednog učešća vladara u vršenju sudske vlasti, kao i „sukoba nadležnosti“ između sudske i drugih grana vlasti.

Vojnovićeva primarna aktivnost ogledala se u oblikovanju brojnih pravnih akata koji se u najvećoj mjeri odnose na sferu

¹¹ M. Šuković, Izabrana djela, tom I, Novovjekovna država Crne Gora – stvaranje i razvoj, Podgorica, 2006, str. 133.

sudskog organizacionog prava i na unapređenje procesnih pretpostavki za funkcionisanje sudske vlasti. Osim toga, on je donošenjem različitih upravnih akata doprinio vođenju moderne državne administracije, a posebno korespondencije Knjaževog kabineta.

U tom cilju, u vrijeme njegovog rada na crnogorskom dvoru usvajaju se naredbe (o sudskim odmorima, o kancelarijskim troškovima, o potpisivanju dopisa Velikog suda, o uplati novčanih primanja, o vijećanju, o sudskim troškovima, o sudskoj disciplini, o saslušanju svjedoka, o radu stražara tamnice i dr), circulari (o potpisivanju dopisa i dr), kao i brojni drugi akti koji bliže uređuju funkcionisanje suda. U tom okviru nalazimo i tumačenja zakona od strane izvršne vlasti, sa pozivom na uporednu praksu, što se, recimo, čini prilikom tumačenja Zakona o vanbračnoj djeci.¹² Nalazimo i pregledne izvještaje o funkcionisanju Dvorske kancelarije, vođenju njenog djelovodnog protokola i razvrstavanju u određene kategorije (pomilovanja, potpore i prikazi).¹³ U svakodnevnoj, samo naizgled birokratskoj formi komunikacije, on na konkretnim primjerima akceptira i objašnjava veoma složene pravne fenomene. Tako u dopisu vojvodi Božu Petroviću, predsjedniku Državnog savjeta, pored ostalog, objašnjava nedoumice oko primjene instituta promulgacije zakona i korišćenja zakonodavne sankcije od strane šefa države.¹⁴

¹² Navedeno prema: B. Pavićević, R. Raspopović, Crnogorski zakonici 1796–1916, Pravni izvori i politički akti od značaja za istoriju državnosti Crne Gore, knj. II, Podgorica, 1998. U ovom zborniku dokumenata, u Registru ličnih imena, poslije odrednice „Petrović Njegoš Nikola“ za najveći broj pravnih izvora i političkih akata, vezuje se odrednica „Vojnović Lujo“.

¹³ Hrvatski državni arhiv, Fond obitelji Vojnović, kutija 34, 35.

¹⁴ Citirano prema: Državni savjet knjaževine (kraljevine) Crne Gore 1879–1915. (dokumenta), priredili B. Kovačević i Ž. Andrijašević, Cetinje, 2001, str. 85. (DACG, DS, f. 1, br. 2; 2/1903).

Ukupno posmatrano, svi pravni akti i ostala pismena čiji je autor Vojnović predstavljaju jurističke traktate u kojima se na jezgrovit način prelama pravni i društveni život Crne Gore toga doba.

Za sublimaciju Vojnovićevih zamisli o modernizaciji sudske vlasti u ovom radu uzeta su dva akta: 1) Raspis na Knjaževski Veliki Sud i na sve Knjaževske Oblasne Sudove u zemlji, od 23. februara 1903. godine, kojim se uvodi prva knjiga Zbornika sudskih zakona, naredaba i međunarodnih ugovora po sudskoj struci (1893–1903) i 2) Naredba Ministarstva pravde o upotrebi formulara u građanskim i krivičnim presudama za sve sudove u zemlji od 16/29. januara 1901. godine.

Iz sadržine Raspisa kojim se Zbornik sudskih zakona, naredaba i međunarodnih ugovora po sudskoj struci (1893–1903) uvodi u pravni život može se utvrditi da je Vojnović na ovaj način oblikovao prvi moderni crnogorski registar važećih propisa. Za izradu ove svojevrsne i raznorodne kodifikacije on se opredijelio polazeći od ovlašćenja koja je imao na osnovu člana 18 Zakona o Knjaževskoj vladi iz 1902. godine („izdavanje zakonskih zbornika“), kao i iz pravno-pedagoških i praktičnih razloga oličenih u namjeri da se u jednoj knjizi objedini crnogorsko pozitivno pravo. Izradi ovog zbornika Vojnović je pristupio polazeći od činjenica da je:

- za inostranu stručnu i ukupnu javnost tadašnje crnogorsko zakonodavstvo (osim Opšteg imovinskog zakonika (OIZ)) iz 1888. godine bilo „zatvorena knjiga“;

- postojeći normativni okvir stvarao osnove za učestale povrede načela pravne sigurnosti;

- sačinjavanje Zbornika doprinos sprovođenju Nikoljdanskih sudskih reformi;

- postojala praksa po kojoj su se sudski zakoni nalazili u „vrlo različitim štamparskim oblicima razasuti“ i da „ima sudova i kapetanija koje nemaju potrebni broj tih sudskih zakonodavnih komada“, kao i da

- takvo stanje nanosi „često puta nepopravljivu štetu pravilnom, na zakonu zasnovanom suđenju“.

U navedenom raspisu jezgrovito se ukazuje na probleme važenja pravnih propisa (uopšte i u odnosu na pojedine akte) i to posebno dovodi u vezu sa primjenom OIZ-a. Ističe se da neujednačenost u primjeni brojnih propisa dovodi do nemogućnosti primjene OIZ-a, konkretno člana 772, koji se odnosi na drevni postulat da proglašenje zakona eliminiše mogućnost da se njegovo nepoštovanje opravdava nepoznavanjem propisa.

Vojnovićev rad na Zborniku od posebnog je značaja zato što je u njemu dao presjek pravnog sistema Crne Gore i upute kako koje zakone treba primjenjivati (stare ili nove) i kako ih tumačiti (uže ili šire). Vojnović se u razrješavanju tih dilema koristi opštim pravilima tumačenja (npr. *lex posterior derogat legi priori*), ali daje i upute da se djelovi „starih naredbi“, koje nijesu izričito ukinuti novim propisima trebaju primjenjivati u „najužem obimu“ i samo u „onim tačkama koje se ne bi kosile“ sa određenjima novousvojenih zakona. Takav metodološki pristup u oblikovanju Zbornika doprinio je ujednačavanju sudske prakse i jačanju načela pravne sigurnosti, protkan sviješću da bez pravne konzistentnosti „u mučenju izdišu članovi“.

Prilikom sačinjavanja ovog kataloga pozitivnog prava Vojnović koristi prikladnu sistematiku i njegovu sadržinu dijeli na dvije osnovne cjeline. Prvu, koja se odnosi na „najnovije zakonodavstvo“, i drugu, u kojoj se nalaze međunarodni ugovori po sudskoj struci koje je Crna Gora sklopila sa drugim državama.

Vojnovićev pravno-emancipatorski doprinos modernizaciji sudskog sistema Crne Gore oslikan je i u Naredbi Ministarstva pravde o upotrebi formulara u građanskim i krivičnim presudama za sve sudove u zemlji od 16/29 januara 1901. godine.

U tom aktu on suštinski apostrofira drevnu maksimu *forma dat esse rei* (forma daje suštinu stvari) i ukazuje na probleme koji tim povodom nastaju u primjeni materijalnog prava. Sastavni dio i ovog jurističkog traktata je ukazivanje da je promjena postojećeg stanja i uvođenje procesnih pravila osnov pravne izvjesnosti i uopšte, načela pravne sigurnosti u svakoj državi. Ističe da u sudskim postupcima „spoljašnja forma razgraničivši tačno prava i dužnosti parničnih stranaka, odvojivši glavno od sporednoga, pokazivajući vidljivim načinom svakome rješenje suda vrši najodsudniji upliv na samu trajnu suštinu pravnog posla“. Istovremeno, on decidno ističe da u crnogorskom sudstvu vlada „smutnja pojmova“ i da nije mogao „naći jednu bar približno uredno napisanu presudu“. Polazeći od takvog stanja utvrđuje se obaveza sudova da u posebnom formularu pišu krivične i parnične presude, koje će sadržati bitne elemente spora i same odluke (dispozitiv, razloge, rokove izvršenja, otežavajuće i olakšavajuće okolnosti u krivičnim presudama i sl.). U završnim odredbama ove uredbe utvrđuje se „imperativna dužnost“ po kojoj treba „postepeno ali postojano približavati suđenje potrebama novoga vremena“. Ovi i ostali podzakonski akti postaće pravna prethodnica za donošenje novih zakona iz oblasti procesnog i organizacionog prava u crnogorskoj novovjekovnoj državi. Time je ostvaren metodološki postulat po kome je provjera validnosti pravnih rješenja u praksi osnov za njihovo kasnije uobličavanje u najvišim, prvo zakonskim, a potom i ustavnim tekstovima.

* * *

Sadržina i ambicija ovog priloga ne obavezuju na profilisanje standardnih zaključnih ocjena. Umjesto toga omogućavaju davanje jedne konstatacije i jednog uputa.

Konstatacije – po kojoj se o kvalitetu i dometima svakog pravnog poslenika može suditi po njegovim djelima, po tome koliko su ona primjenom u praksi dobila epitete efikasnosti i djelotvornosti, i posebno po uticaju na jačanje nezavisnosti suda i sudija. Držimo li se tih kriterijuma ne možemo prenebregnuti, niti osporiti doprinos Luja Vojnovića oblikovanju modernog crnogorskog prava i novovjekovne crnogorske države. Ako Bogišićev doprinos prvenstveno prepoznamo po kapitalnom značaju OIZ-a, onda je oblikovanje brojnih akata i rješavanje raznorodnih pravnih dilema bila oznaka za prepoznavanje Vojnovićeve misije. Ona je u sebi objedinila moto jedne poznate pravničke škole po kojoj su pravnici „aristokratija po zaslugama, a ne po rođenju“. Vojnović je bio aristokrata po oba osnova, mada mu je ovaj drugi (porijeklo) osporavan.¹⁵ Istovremeno, Vojnovićev i angažman ostalih „učenih izvanjaca“ je svjedočanstvo sa koliko je državničke odgovornosti knjaz Nikola rješavao probleme koje danas nazivamo: manjak administrativnih kapaciteta, problemi implementacije pravnih normi, reforma pravnog sistema, jačanje nezavisnosti sudske vlasti i sl. Pokazuje i sa koliko je pažnje zemlju slobodnih pojedinaca transformisao u društvo „jurisdikcije slobode“.

Uputa – da sagledavanje rada ovog pravnog djelatnika treba da bude predmet šireg istraživanja i analize. Ukoliko ova skica Vojnovićevog životopisa i dva primjera njegovog normotvorstva budu podsticaj nekom od istraživača da šire obradi „temu Vojnović“ autor ovog rada će biti zadovoljan. Bogata građa koja se odnosi na Vojnovićevo pravno stvaralaštvo u Crnoj Gori, posebno u Državnom arhivu Crne Gore i Hrvatskom državnom

¹⁵ Z. Grijak, S. Ćosić, *Figure politike – Lujo Vojnović i Robert William Seton-Watson*, Zagreb, 2012, str. 13–19.

arhivu, daje osnovu za ostvarenje takvog stvaralačkog poduhvata. Obaveza je pravnih historičara i pravnih pisaca iz ostalih grana prava, da se na taj način izvorno osvijetli proces nastajanja moderne crnogorske države, koji je više obrađen u ratničkoj i političkoj nego u pravnoj ravni.